

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาโครงสร้างชนชั้นทางสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน โดยมุ่งศึกษาการบรรยายเกี่ยวกับโครงสร้างสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะโครงสร้างชนชั้นทางสังคมไทย ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว จะมีความสอดคล้องกันหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อนำไป วิจัยว่า งานวรรณกรรมสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้เพียงใด ผลการศึกษาได้ข้อสรุป ดังนี้

เนื้อเรื่องของเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัย รัตนโกสินทร์ โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องและตำนานเดิมเป็นหลัก ซึ่งได้รับสืบทอดมาจาก สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น วรรณกรรมชิ้นนี้จึงสะท้อนสภาพสังคมของสมัยรัตนโกสินทร์ได้

โครงสร้างชนชั้นทางสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏในเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ที่เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง พระสงฆ์ และ ชนชั้นใต้ปกครอง คือ สามัญชน(ไพร่)และทาส ตลอดจนชาวต่างชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับ หลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์แล้ว มีความสอดคล้องกัน หลายช่วง

หลายตอนมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุชาวต่างชาติ จดหมายเหตุประจำรัชกาล กฎหมายตราสามดวง งานค้นคว้าทางวิชาการ และงานของนักวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสาระสำคัญสามารถสรุปได้ ดังนี้

สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นชนชั้นปกครองสูงสุดที่มีศักดิ์และความเชื่อเรื่องธรรมราชา ผู้มีบุญบารมีจนได้รับยกย่องว่าเป็นพระจักรพรรดิราช ผู้ทรงเป็นใหญ่กว่าราชาทั้งปวง และทรงอยู่ในฐานะสมมุติเทพที่มีพระราชอำนาจเหนือชีวิตทุกคนในราชอาณาจักรของพระองค์ โดยทรงมีพระราชภาระหน้าที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันประเทศ พระราชภารกิจในการเป็นผู้พิพากษาสูงสุด ทรงรับฎีกาจากประชาชน ทรงเป็นผู้ตราและชำระกฎหมาย ตลอดจนทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญ นอกจากนี้ เสดา ยังสื่อให้เห็นถึงรายได้และรายจ่ายของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเท่ากับเป็นรายได้และรายจ่ายของประเทศในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย

เจ้านาย เสดาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน จะกล่าวถึงเฉพาะเจ้านายฝ่ายในซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทางการเมืองของฝ่ายหน้า ด้วยการเป็นบาทบริจาริกาของพระมหากษัตริย์ประเทศอื่น เพื่อมิให้บ้านเมืองของตนถูกข่มเหงรังแก การที่เสดาสะท้อนให้เห็นแต่เพียงเจ้านายฝ่ายในเท่านั้น อาจเป็นนัยแสดงว่าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทรงมีนโยบายวิครอนอำนาจเจ้านาย โดยมีให้เจ้านายมีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศ ซึ่งผิดกับขุนนางที่ทรงเป็นพันธมิตรด้วย

ขุนนาง เสดาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน สื่อให้เห็นความสำคัญของขุนนางในการช่วยพระมหากษัตริย์บริหารราชการและป้องกันประเทศ เสดาได้กล่าวถึง ยศ ตำแหน่ง บรรดาศักดิ์ และหน้าที่ของตัวละครที่เป็นขุนนางฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ทั้งทหารและพลเรือนได้สอดคล้องกับพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน และพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง นอกจากนั้น เสดายังได้กล่าวถึงการทำงานของหน่วยราชการ กรม กองต่าง ๆ ตลอดจนหน้าที่ของขุนนาง การคานอำนาจขุนนางของพระมหากษัตริย์ การให้คุณเมื่อขุนนางทำความชอบ การลงโทษเมื่อขุนนางทำความผิด และการให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ โดยสะท้อนให้เห็นว่าการเป็นขุนนางจะสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น

ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เสภาได้บรรยายให้เห็นถึงชีวิตของขุนนางในท้องถิ่นโดยผ่านเรื่องราวของตัวเอกของเรื่อง คือ ขุนช้างและขุนแผน เนื้อหาเหล่านี้สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่

สถาบันสงฆ์ เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน สื่อให้เห็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ ด้านสังคมอย่างชัดเจนในการเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการต่าง ๆ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนา และยังเป็นที่พักทางใจของประชาชน รวมทั้งอภินิหารของสงฆ์ ดังเช่นการไม่ถูกเกณฑ์แรงงานอีกด้วย

สามัญชน(ไพร่) เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน เป็นวรรณคดีที่บรรยายถึงสภาพความเป็นอยู่ของสามัญชน(ไพร่)ได้อย่างละเอียดเรื่องหนึ่ง ตั้งแต่ประเภทของไพร่ การสักขึ้นทะเบียนไพร่ สภาพการถูกเกณฑ์แรงงานทั้งยามสงบและสงคราม ว่าจะมีความยากลำบากเพียงไร เสพายังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับมูลนาย และการทำมาหากินของประชาชนที่มีอิสระมากขึ้น แสดงให้เห็นว่า สภาพทางเศรษฐกิจในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ขยายตัว ทำให้เงินตราเข้ามาในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น การควบคุมของมูลนายจึงผ่อนคลายลงไป

ทาส เป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ได้อย่างละเอียดเช่นเดียวกับชนชั้นสามัญชน เสภาได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของทาส บทบาทของทาส สถานะและสภาพความเป็นอยู่ของทาสที่ต้องอยู่ใต้คำสั่งของนายเงินตลอดไปจนกว่าจะไถ่ถอนตัวได้

ชาวต่างชาติในสังคมไทย มีปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน หลายชาติ หลายภาษา แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์มีชาวต่างชาติเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมาหากินอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีนมีบทบาทมากในสังคมไทย รวมทั้งเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาจนถูกกลืนเข้าสู่ระบบไพร่ของไทยในที่สุด

ภาพชนชั้นทางสังคมที่สื่อให้เห็นในวรรณคดีเรื่องนี้ สามารถนำไปเป็นหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้ นับเป็นแบบอย่างในการใช้วรรณกรรมศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาในลักษณะนี้อาจใช้วรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ เช่น นิราศหรือกลอนบทละครศึกษาค้นคว้าได้ต่อไป

This thesis aims to study the description of Thai social structure during early Rattanakosin period as appeared in Thai literature called Sepha Khun Chang Khun Phan. The writer compares characteristics of Thai social structure appeared in this literature with ones found in historical documents. This is to conclude whether literature can be used as historical sources. The results yielded from this comparative study are as follows:

Sepha Khun Chang Khun Phan was newly composed in early Rattanakosin period but based mainly on story and language derived from Ayuddhaya period. Therefore, this literature can be used to reflect social condition during Rattanakosin period.

There are two main social classes found in this literature. One is the governing class, composed of the King, members of royal family, noblemen and monk. The other is the governed who are commoners, slaves and foreigners. These classes are similar to what found in historical sources such as royal annals (chronicles), records of

foreigners, records of each King, The Three Seals Law and academic works which can be concluded as follows:

The Monarchy

The King is the summit of Thai social structure with highest prestige and is believed to be the King of Righteousness or Dhamma Raja as well as the Chakravatin or the Universal Sovereign who can attain this position by merit accumulation. The King is also believed to be the embodiment of God who has more power than others in the kingdom. The King has a variety of important duties ranging from protecting the nation, drafting, enacting and updating laws to being the supreme judge and the religious patron. Besides, the literature also states about income and expense of the King which are equivalent to those of the nation during early Rattanakosin period.

Members of the Royal Family

Khun Chang Khun Phan tells the readers only about female members of royal family with close blood relation with the King who play important roles as back up of King's success in politic. In order to protect country from being threatened, they devoted themselves to be the consorts of the kings of other countries. The way the literature represents only the story of female royal family implies that in early Rattanakosin period, the King tried to minimize power of his male royal family. Therefore, the King did not allow them to have much authority in administrating system.

Noblemen

The literature reflects the important role of noblemen as an assistant of the King in administrating and protecting the country. The literature describes about the title, position and duty of the noblemen similar to what found in Thai historical documents. In addition, the literature also describes about the governmental departments, the way the King tries to balance the power of the noblemen, and the rewarding and

punishment of these officers. These show that the well-being or difficulty of noblemen depend on only the King. The major contribution of this literature is its description of the way of life of the local officers through 2 main characters; Khun Chang and Khun Phan. All of these descriptions are similar to what appear in historical sources.

The Sangha

The literature reflects significant roles of the monks in the society. The monks act as teacher, leader for the religious ceremonies and the moral supporter of people. They are highly revered and endowed with some prestige such as they are not enlisted to serve in the army as the ordinary people.

The Commoners or Phrai

The details about living condition of the ordinary people are abundant in this literature. It explains types of **Phrai**, method of registering and tattooing and enlisting commoners to serve in the army. The story also shows relationship between Phrai and their master or **Nai** as well as their freedom to choose the way to earn for their living. This also reflects the expanding trade and money economy of the period.

Slaves or That

Slaves were another social class appearing in this literature which clearly describes role, status and living condition of slaves. Slaves had to be under his master's control until they were able to pay for their freedom.

Foreigners in Thai Society

At the end of Ayuddhaya period and early Rattanakosin period, foreigners from many countries increasingly migrated to Thailand to live under the King's protection. Chinese people played the most important economic role in That society. The term foreigners also includes captives who were forcibly moved from their respective countries to Thailand during the time of war and were consequently integrated into Phrai section of Thai society.

In conclusion, social classes appearing in this literature can be used as evidences in studying Thai history during early Rattanakosin period. The comparative study as done in this research can also be done by using other literatures such as the **Niras** or narration of the travelling and Klon Bot Lakorn or poetic plays.